

SƏNƏT ATƏŞGAHININ SƏMƏNDƏRİ

(Respublikanın Əməkdar artisti Səməndər Rzayevin yaradıcılığı haqqında)

Otən əsrin ortalarında şaxtılı qış gecəsində Mənsim kişinin ailəsində oğul övladı dünyaya göz açır. Ona Səməndər adını verəndə bu balaca körpənin nə vaxtsa sənət atəşgahında əfsanəvi Səməndər quşu kimi yanacağını, bəlkə də heç kəs düşünmür.

Boya-başa çatan Səməndər tale-yini aktyorluğa bağlayır. Sənət məbədinin səməndərinə çevrilmək üçün illəri-illərə qatır, ən uca zirvələrə boy vermək üçün çırpınır... Sevdidiyi sənətin min bir əzabına, əziyyətinə dözüür. Heç vaxt şöhrət dalınca qaçmır. İstər səhnədə, istərsə də ekranda yaratdığı irili-xırdalı obrazlar aktyorun fitri istedadının bəhrəsi kimi ona böyük şöhrət gətirir. Səməndər şöhrəti...

O, orta təhsilini doğulduğu Ağsuda alır. Aktyor sənətinə nəhayətsiz sevgisilə orta təhsilini başa vuran Səməndər sənədlərini o vaxtkı M.A.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutuna təqdim edir. Qəbul imtahanlarını müvəffəqiyyətlə verərək 1964-1968-ci illərdə İncəsənət İnstitutunun aktyorluq fakültəsində oxuyur. İnstitut auditoriyalarında, tədris səhnələrində Rza Təhmasib, Mehdi Məmmədov, Adil İsgəndərov kimi sənətkarlardan ustad dərsləri alır. 1967-ci ildən çalışdığı Milli Dram Teatrının səhnəsində çoxsaylı maraqlı və təkrarsız obrazlar yaradır.

Hələ tələbə ikən Milli Dram Teatrının səhnəsində Tofiq Kazımovun quruluşunda hazırlanan "Hamlet" tamaşasında Horatsio rolunda görünür. Tələbə-aktyorun Horatsio rolundakı uğurlu debütü səhnədəki rəngarəng yaradıcılığının ilk səhifəsinə çevrilir. Səməndər Rzayevin səhnə həyatı Milli Dram Teatrı ilə sıx bağlıdır. Tofiq Kazımov Şəfiqə Məmmədova, Həsən Turabovla bərabər Səməndər Rzayevin də aktyorluq istedadını tanıdır.

Rol aldığı yeni tamaşalarda da gənc aktyorun yaradıcılıq potensialı daha aydın görünür. Səhnəyə hər çıxışı həərətli tamaşaçı alqışları ilə qarşılanır. Horatsio rolunda özünü təsdiqləyən aktyor teatrda çalışdığı illərdə istər klassik, istərsə də müasir dramaturqların əsərlərində çoxqun sənət eşqilə yeni-yeni xarakterlər yaradır. Səməndər Rzayevin ifa tərzinə təbiilik, həyatilik, yüksək realizmlə bərabər qüvvətli romantik ruh da olduqca doğmadır. Parlaq aktyor oyununda realizmlə romantik vüsət bir-birindən ayrılmır. İfa tərzində eyni zamanda tarixilik və müasirlik ruhu eyni nöqtədə cərpazlaşır. Xacə Nizam, Knyaz ("Xəyyam", "Knyaz", H.Cavid), Vaqif ("Vaqif", S.Vurğun), Əmir İncə ("Qılınc və qələm", M.S.Ordubadi) kimi obrazlarda bu kimi cəhətlər daha aydın görünür.

O, hər rolun öhdəsindən məhərətlə gəlir. İfadəli səs ahəngi, nizamlı texnikası, yüksək peşəkarlığı ilə obraz yaradıcılığında əlçatmaz zirvələr fəth edir. Ş.Qurbanovun "Sənsiz"ində Tərlan, Anarın "Şəhərin yay günləri"ndə Bəhram, "Sizi deyib gəlmişəm"də Xudayar bəy kimi obrazlarda yeni sənətkar sözünü deyir. Səməndər Rzayevin qazandığı uğurlar gərgin sənətkar əməyindən, nəhayətsiz axtarışlarından su içir. Doqberi, Kaliban ("Heç nədən hay-küy", "Firtina", V.Şekspir), Usta Dobri ("Qısqanc ürəklər", R.Stoyanov), Sezar Rupf ("Böyük Romul", F.Dürrenmatt) kimi rolları onun səhnə yaradıcılığının silinməz izləridir.

Həmişə roldan rola dəyişən, başqalaşan aktyorun fərqli cəhətləri özünü təkcə kostyum və qrimdə göstərmir, o, hər obrazın daxili dünyasına, xarakterinə, səsinə, danışığına xüsusi önəm verir, sənətkarlığı ilə tamaşaçıların hissələrinə, duyğularına hakim olmağı bacarır.

Səməndər Rzayevin ilk kino debütü 23 yaşında baş tutur; 1968-ci ildə kinorejissor Arif Babayevin "Uşaqlığın son gecəsi" filmində epizodik milis işçisi rolunda çəkilir. İstər tarixi, istərsə də müasir ekran obrazları ilə Səməndər Rzayev kino aktyoru kimi də tanınır. "Nəsimi"də Şirvanşah I İbrahim, "Babamın babasının babası"nda Əliquliyev, "Babək"də İbn Bəis, "Bağ mövsümü"ndə Ağamirzə, "Çarvadarların izi ilə"də Səməndər, "Bəyin oğurlanması"nda Hidayət kimi unudulmaz obrazlarını hamı yaxşı xatırlayır. Aktyorun ekran obrazları psixoloji məzmunu, həyatı cəhətləri ilə olduqca əlamətdardır. Əsasən epizodik, ikinci dərəcəli rollara çəkilsə də filmlərin qazandığı ekran uğurunda Səməndər Rzayevin sənətkar imzası aydın görünür.

1973-cü ildə kinorejissor Həsən Seyidbəylinin quruluş verdiyi "Nəsimi" filmindəki Şirvanşah I İbrahim aktyorun kino yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Aktyor yaratdığı obrazın hər cümləsini, baxışını, hərəkətini qəlbən yaşayır. Ekranə səhnədən

gəlməsinə baxmayaraq canlı kino estetikasında ilk böyük uğura nail olur.

Səməndər Rzayev səhnədə əsasən ciddi, dramatik rollar oynasa da kino sənətində yaratdığı obrazların xarakterinə uyğun bəzən incə yumor, bəzən də kəskin satirik boyalardan məhərətlə istifadə edir. 1981-ci ildə kinorejissor Tofiq Tağızadənin quruluş verdiyi "Babamın babasının babası"nda Səməndər Rzayevin Əliquliyev obrazı bu baxımdan olduqca xarakterikdir. İfa tərzinə uyğunlaşdırdığı incə komik elementlərlə izləyicilərdə gülüş yaradır.

Aktyorun ifadəli oyununu bəyənən Tofiq Tağızadə onu 1985-ci ildə lentə aldığı "Bağ mövsümü" filmində Ağamirzə roluna dəvət edir. Film boyu Ağamirzə bir neçə epizodda görünərsə də Səməndər Rzayevin xarakterik ştrixləri ilə yadda qalır. Yaradıcılıq üslubuna sadıq qalan aktyor təqdim etdiyi tipə sənətkarlığı ilə yeni rəng verir.

1985-ci ildə Ceyhun Mirzəyev və Vaqif Mustafayevin quruluş verdiyi "Bəyin oğurlanması" filmindəki Hidayət obrazı Səməndər Rzayevin unudulmaz ekran obrazlarındandır. Sədr Hidayətin - Səməndər Rzayevin kino haqqında dediyi sözlər bu gün də dillərdə dolaşır... Unudulmaz aktyorlar—Adil İsgəndərov, Ələsgər Ələkbərov, Lütfəli Abdullayev, Əlağa Ağayev, Məlik Dadaşov kimi Səməndər Rzayevin də obrazların dilindən dediyi sözlər zərbül-məsələ çevrilib. Səməndər Rzayevin aktyor sənətkarlığının incə komizmini tam üzə çıxarmaq üçün, çox təəssüf ki, nə zaman, ömür aman verdi, nə də xüsusi ssenarilər yazıldı. Aktyorun komik istedadı, incə təbəssümü xatirələrə hopub qaldı.

Xalq artisti, Dövlət mükafatı laureatı Hacı İsmayilovdan aldığım müsahibədən: "Çox sağ olun ki, unudulmaz aktyorumuz Səməndər Rzayevi xatırlayırsız. Bilirsiniz, elə aktyorlar var ki, onlar heç vaxt unudulmur. O aktyorlardan biri də Səməndər Rzayev olub. Hələ institutda oxuyarkən mən Səməndərlə tanış olmuşdum. Onun bacarığına, istedadına vurulmuşdum. Sonradan bir teatrda bərabər çalışdıq. Səməndər az bir müddətdə tamaşaçıların hörmətini, hüsn-rəğbətini qazandı. Rejissorlar həmişə çalışırdılar ki, tamaşalarında Səməndər Rzayevə məsuliyyətli rol tapşırsınlar.

Səməndər Rzayev Azərbaycan səhnəsində Ələkbər Ələsgərovdan sonra çox qüdrətli bir sənətkar idi. Onun "Dəli yığıncağı"nda, "İblis"də oynadığı rolları indi də xatırlayıram. Bizim çox gözəl xatirələrlə dolu olan günlərimiz olub. Uzun müddət dost olmuşuq. Çox gözəl də rəsamlığı var idi. Bəzən görürdün kağızda kiminsə portretini tez bir zamanda çox dəqiqliklə çəke bilirdi. Qərribə şeir yazmaq həvəsi də var idi. Aktyorlara aid şeirlər yazırdı. O şeirlər sonra dildən-dilə düşürdü. Hamımız o şeirləri oxuyub gülürdük.

Bir yerdə onunla filmlərə çəkilmişik. "Bəyin oğurlanması" filmi xatırlayıram. O film Şamaxıda—Məlhəmdə, Mədrəsədə çəkildirdi. Hamı çalışırdı ki, Səməndərlə dost olsun. Amma o mənə daha yaxın idi. Bilirsiniz, insan var adamı darıxdırır, amma Səməndər Rzayevlə olanda adam heç vaxt darıxmırdı. Səməndər həm teatrda, həm də kinoda çəkildiyi rollarda uğur qazandı. Mən onun uğursuz rolunu görməmişəm. Bütün çəkildiyi rollar hamısı maraqlı olub. Hər dəfə o günləri xatırlayanda təəssüf eləyirəm ki, heyif Səməndər bizim aramızda yoxdur. O bizə bir dayaq, arxa idi. Qüdrətli aktyor idi. İndi Azərbaycan səhnəsinin əlbəttə belə aktyorlara çox böyük ehtiyacı var..."

"Evləri köndələn yar", "Gənclik macərası", "Yollar görüşəndə" kimi teletamaşalarda oynadığı rollarla aktyor yaradıcılığına yeni səhifələr yazılır. İlk aparıcı olduğu "Bulaq" verilişilə "Bulaq Dədə" kimi də ürəklərdə özünəməxsus yer tutur. Sənətkaranə qiraəti—xəlqiliyi, eyni zamanda ritorikası ilə sevilir.

İlk verilişlər efirə gedəndə Səməndər Rzayevin aparıcılıq məhərətində dodaq büzənlər də tapılır. Aktyorun bu veriliş üçün səsinin hələ çox "gənc" olduğu kimi əsassız iradlar bildirilir; "Bulaq Dədə" obrazına nisbətən yaşlı aktyorun dəvət edilməsi kimi təkliflər də verilir. Sənin ən böyük hakimi olan Zaman bu gün Səməndər Rzayevin layiq olduğu dəyərlə onu efir dalğalarında yenidən yaşadır. "Bulaq" verilişinin vizit kartı kimi dinləyicilərlə hər görüşdə unudulmaz sənətkarın ecazkar səsi bir daha könülləri, ruhları oxşayır...

Azərbaycan radiosunda mərhum sənətkarın oğlu, Əməkdar artist Rəşid Səməndər "Bulaq" verilişində bir vaxt Səməndər Rzayevin əsasını

qoyduğu işıqlı ənənələrini davam etdirir. Səməndər Rzayevin qızı Rübabə Səməndər də uzun illərdir ki, Ana radiomuz - Azərbaycan Milli Radiosunda ədəbiyyat və incəsənət redaksiyasında çalışır.

Səməndər Rzayevin qızı Rübabə Səməndərin xatirələrindən: "O vaxt uşaq olmağıma baxmayaraq çox gözəl xatırlayıram ki, atam filmlərə çəkilməyi çox sevirdi. Ümumiyyətlə, kinonu çox sevirdi. İstənilən rol böyük məmnuniyyətlə qəbul eləyirdi. Bəzən bütün yayı çəkilişlərdə keçirdi. Amma filmə baxanda görürdük ki, çox cüzi yerini saxlayıblar. Lakin heç vaxt şikayətlənməzdi. Çünki filmə çəkilməkdən böyük zövq alırdı. Teatrı nə qədər sevsə, kinonu da bir o qədər sevirdi. Tamaşaları hər gün olurdu. Bəzən bir gündə 3 dəfə tamaşa oynayırdı. Bu səbəbdən filmlərə dəvət alanda gedə bilmirdi. O daha çox teatr aktyoru idi. Tamaşalarının əksəriyyətini dublyorsuz oynayırdı. Hətta haqqında belə bir şeir də yazmışdılar. "Dublyoru olmayan aktyor..."

Hər gün səhərlər o gedəndə quş kimi uçurdu. Amma gecə qayıdanda ayaqlarını sürüyə-sürüyə gəlirdi. Çünki ayaqlarında ağırları olurdu. Amma səhnədə bunu yəqin çox az tamaşaçı hiss eləyib. Səhnəni çox sevdidiyi üçün bütün ağırlarını unudurdu. Düzünə qalsa, atam nə səhnədə, nə də ekranda özünü tam realizə edə bildi. Çünki çox az yaşadı. Filmlərə çox az çəkildi. Tanınanda, onu bir aktyor kimi qəbul eləyəndə artıq xəstələndi və dünyasını dəyişdi. Səhnədə ən çox sevdidiyi və sonuncu rol Qorkinin "Həyatın dibində" əsərindəki Satin oldu.

Şirvanşah İbrahim obrazını çox sevirəm atamın. Həm film özü çox gözəl filmidir. Həm də atam orada mənə görə çox yaraşıqlıdır. Elə bil film onun boyuna biçilib. Və o filmə atamı, onun obrazını, ifa tərzini çox xoşlayıram".

Tamaşaçılar Səməndər Rzayevi sonuncu dəfə 28 iyun 1986-cı ildə Tofiq İsmayilovun "Xüsusi vəziyyət" filmində gördülər. 20 ilə yaxın müddətdə unudulmaz aktyor təxminən on filmə çəkilir, irili-xırdalı rollar oynayır. "Azərbaycanfilm"in dublyajlarında uğurla çalışır. Və məhz o illərdə "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında çəkilən 20-yə yaxın filmə aktyor ifasını səsləndirir. "Arxadan vurulan zərbə"də Adil İsgəndərovu, "Bakıda külekər əsir"də Rza Təhmasibi, "Birisügün gecəyarısında" Məlik Dadaşovu, "Əzablı yollar"da Həsən Məmmədovu Səməndər Rzayevin səsinə izləyirik.

Unudulmaz aktyor o vaxtkı mütəfəq respublikalardan "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında çəkilən aktyorları da eyni uğurla səsləndirib. Bu aktyorların sırasında Rusiyanın Xalq artisti Aleksandr Kalyagin, keçmiş SSRİ-nin Xalq artisti Həşim Qadoyev və başqaları da var idi... "İstintaq" filmində səsləndirdiyi müstəntiqə, "Dədə Qorqud" da isə Qazan xana Səməndər Rzayev özü çəkilseydi, yəqin ki, milli kinomuz onun parlaq aktyor oyunundan heç də uduzmazdı, əksinə...

Səməndər Rzayev birmənəli olaraq yaradıcı sənətkar idi. Cəsarətli axtarışları, aktyor fantaziyası, gərgin əməyi obraz yaradıcılığının təməlinə dayanırdı. Tələbə-aktyor ikən ilk sənət addımlarını atan Səməndər Rzayev estetikası ilə fərqlənən yeni bir aktyor məktəbinin əsasını qoydu. Yaratdığı məktəb bu gün də gənc aktyorların püxtələşməsində, onların sənət tərbiyəsində xüsusi rol oynayır.

Səməndər Rzayev 1974-cü ildə "Əməkdar artist" fəxri adına layiq görülür. Xalqımızın görkəmli və sevimli aktyoru 1986-cı il mart ayının 27-də 41 yaşında Beynəlxalq Teatr Günündə Bakıda vəfat edir...

O, qısa bir həyat yaşadı... Lakin milli teatr və kino sənətimizin uğurlarını səhnəmizin, ekranımızın Səməndəri—Əməkdar artist Səməndər Rzayevin yaradıcılığından ayrı təsəvvür etmək mümkün deyil. İllər, qərinələr ötsə də, Səməndər işığı sənət atəşgahında həmişə yanacaq, zirvələrə uzanan yeni yollara, ciğırlara nur çiləyəcək...

Hatəm ƏSGƏROV,
rejissor.